

JEDINSTVENA NOMENKLATURA ZANIMANJA KAO OSNOVA ZA USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZANIMANJA

Nevenka Lončarić, Zagreb

U radu su prikazani različiti pristupi klasifikaciji nomenklature zanimanja u nas i različite klasifikacije zanimanja koja su na tome nastala. Utvrđuje se da je pristup klasifikaciji različit s obzirom na granu proizvodnje, tip proizvodnje i karakter pojedinih zanimanja. Također, naglašava se značaj različitih kriterija za klasifikaciju zanimanja i potreba njihovog ujednačavanja. Da bi se, međutim, mogla uspostaviti jedinstvena klasifikacija zanimanja, potrebno je prije svega formirati jedinstvenu nomenklaturu zanimanja.

Klasifikacije zanimanja stanovništva neophodne su za statističke evidencije, proučavanje pojava vezanih uz aktivno stanovništvo, planiranje razvoja kadrova, obrazovanja, zapošljavanja programiranje obrazovanje i dr.

Zato sve razvijene zemlje imaju uspostavljen sistem istraživanja i praćenja razvoja zanimanja. U SAD, na primjer, na istraživačkom projektu o zanimanjima izrađen je još 1936. godine.

U našoj zemlji statistička klasifikacija zanimanja dugo je bila jedini razvijeni sistem razvrstavanja zanimanja. Institucije koje su se bavile problemom klasifikacije zanimanja bile su Savezni zavod za statistiku i Savezni komitet za rad, zdravstvo i socijalnu zaštitu.

U predratnom razdoblju kod nas se u propisima stanovništva upotrebljavala »Zvanična nomenklatura i klasifikacija zanimanja«, koja je predstavljala mješavinu zanimanja i dje-

latnosti tako da se to zapravo ne može smatrati ni nomenklaturom zanimanja niti nomenklaturom djelatnosti.

Poslije oslobođenja Savezna planska komisija objavila je »Privremenu nomenklaturu zanimanja«. U njoj je bilo registrirano oko 500 zanimanja, odnosno zanata. Nije obuhvatila nova, industrijska zanimanja.

U toku priprema za popis stanovništva 1953. izrađena je anketna nomenklatura zanimanja, koja je registrirala oko 3 000 zanimanja što se pojavljuju u proizvodnim, uslužnim i drugim djelatnostima.

Korekcija i dopuna te nomenklature zanimanja obavljena je u Sekretarijatu za rad SIV-a, u toku radova na pripremi »Priručnika o zanimanjima«, najprije u razdoblju od 1955—1957. godine, a zatim u razdoblju od 1958—1961. godine, kada je »Priručnik o zanimanjima« završen. U njemu je obuhvaćeno oko 5 000 zanimanja. Podijeljen je u 11 knjiga. U prvoj knjizi nalazi se nomenklatura s klasifikaci-

jom u proizvodnim i ostalim djelatnostima, a u ostalih deset knjiga nalaze se samo opisi zanimanja koja se pojavljuju u proizvodnim djelatnostima. Priručnik je trebao poslužiti privrednim organizacijama kao pomoćno sredstvo u izradi vlastitih nomenklatura, klasifikacija i analiza radnih mjesta, te u evidenciji rada. Nomenklatura je bila primijenjena u popisu stanovništva 1961. godine, kojom prilikom su u nju unijete odgovarajuće izmjene i dopune, a isto je bilo učinjeno i kod narednih popisa stanovništva.

Ni jednim saveznim zakonom koji je na snazi nije propisana nomenklatura i klasifikacija zanimanja i način njihove izrade.

Savezni zavod za statistiku donio je »Rješenje o jedinstvenoj standardnoj klasifikaciji zanimanja«¹, a Savezni komitet za rad, zdravstvo i socijalnu zaštitu, Uputstvo o metodološkim principima za vođenje evidencije, u oblasti rada i o sredstvima, načinu i rokovima za dostavljanje prijava i izvještaja«².

Jedino se u SR Sloveniji radi sistematski na nomenklaturi zanimanja već od 1964. godine. Stečena iskustva korištena su kod izrade šifranta zanimanja koji je u upotrebi na području zapošljavanja na cijeloj teritoriji SFRJ od 1971. godine. U njemu je obuhvaćeno oko 13 000 zanimanja.

O problematici zanimanja i njihovih klasifikacija

Zanimanje je dinamična kategorija podložna procesima transformaci-

je. Njega se može promatrati kao zavisnu varijablu razvoja proizvodnih snaga i podjele rada, dakle, u povijesnoj, odnosno vertikalnoj kompleksnosti, te horizontalnoj, s konkretnim sadržajima koji proizlaze iz uvjeta u kojima se ono obavlja, uz uzimanje u obzir očekivanih promjena u budućnosti koje će utjecati na njegovu transformaciju.

Tako u razdoblju zanatske proizvodnje postoji nekoliko stotina zanata koji se bitnije nisu mijenjali od raspada prvobitne zajednice pa sve do prve industrijske revolucije u toku koje dolazi do raspadanja klasičnih zanata. To su počeci formiranja mnoštva zanimanja koja se tokom prve i druge industrijske revolucije sve više usitnjavaju. Industrija traži usko specijaliziranu, više ili manje stručnu radnu snagu za obavljanje jednog posla, vezanog uz određeno radno mjesto ili čak jedne operacije, kroz cijeli radni vijek. Međutim, razvitak industrije ide u suprotnom pravcu. Dolazi do raskida s klasičnom industrijskom proizvodnjom. Treća industrijska revolucija³ zasnovana na kompjutorizaciji, scijentizaciji, automatizaciji, zaziva novu integraciju u proizvodnji i izvan nje. S automatizacijom se razvijaju novi principi proizvodnje kao neophodna komponenta znanstvenog razvoja tehnoloških sistema.

Njihova je funkcija da služe optimalizaciji ukupnih tehnoloških sistema: da omoguće minimalizaciju troškova na sredstva za rad, energiju i optimalno korištenje materijalno-tehničkih elemenata.⁴ »Današnji industrij-

1 Službeni list SFRJ, br. 28/1972. Ta je jedinstvena standardna klasifikacija zanimanja propisana radi primjene u statističkim istraživanjima.

2 Službeni list SFRJ, br. 58/1977.

3 Balkhausen: Die dritte Industrielle Revolution. Wie die Mikroelektronik unser Leben verändert. Econ Verlag, Düsseldorf—Wien, 1978.

4 Horst Wolffgramm: Technologische Struktur von Produktionsprozessen. u Allgemeine Technologie, Berlin, 1979.

ski svijet nije više hrpa nezavisnih poduzeća, čija kohezija zavisi samo od spontanog podešavanja, nego cjelina čije se integracijske strukture, pristupačne promjenama i ponavljanju, nameću svima na tehničkom, ekonomskom i ljudskom planu.⁵ Te promjene u industriji i društvu utječu na transformaciju postojećih »razmravljenih« zanimanja što su bila adekvatna »razmravljenom radu« u zanimanja zasnovana na širim spoznajnim i iskustvenim osnovama, tako da se pojedinci osposobljeni za obavljanje određenih zanimanja bez većih poteškoća mogu kretati unutar određenog tehnološkog procesa proizvodnje na različitim radnim mjestima, izlaziti u druge tehnološke procese ili se brzo prilagođavati na nove načine proizvodnje. U takvim uvjetima zanimanje i obrazovanje za to zanimanje traži pokretan i prilagodljiv rad koji može odgovoriti zahtjevima njezinih brzih promjena. Ipak, u tom dinamičnom razvoju industrijske proizvodnje i ostalih djelatnosti, zanimanje je relativno trajna kategorija i u pravilu traje mnogo duže nego što traje čovječji vijek.

Prema višegodišnjim istraživanjima što ih je proveo Centralni institut za stručno obrazovanje Njemačke Demokratske Republike, o utjecajima znanstveno-tehničkog napretka za razvoj zanimanja, došlo je do podataka da je među zanimanjima do IV ili V stupnja složenosti (u DDR pod nazivom »Facharbeiterberufe«), u prošlih 30 godina nastalo samo desetak novih zanimanja.⁶

Za formiranje novog zanimanja potreban je relativno dug period inkubacije. Na primjer, zanimanje kvalifici-

rani radnik za obradu podataka formirano je 1964. godine, posredstvom zanimanja tehnički računar koje je formirano 1960. godine na osnovi jednog tehničkog pronalaska čije je razdoblje inkubacije započelo 1920. godine.

S obzirom da je suvremenim uvjetima rada zanimanje kompleksna, multimenzionalna pojava, moguće je praviti različite klasifikacije zanimanja u kojima su pojedine komponente u većoj ili manjoj mjeri dominantne, što ovisi o ciljevima i svrsi izrade. Sve dosadašnje klasifikacije zanimanja kod nas i u svijetu daju prednost nekim dimenzijama a ostale zapostavljaju ili ignoriraju.

Tako, na primjer, Slobodan Bosnić spominje tri kompleksne dimenzije zanimanja:

Organizacijska dimenzija zanimanja — izražava razlike poslova koji ulaze u opseg pojedinog zanimanja u okviru radne organizacije u zavisnosti od stupnja društvene podjele rada, razvoja proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa.

Tehničko — tehnološka dimenzija zanimanja — izražava zanimanje s aspekta rada kao procesa proizvodnje i usluga, a zasniva se na predmetu rada, tehnološkom procesu ili namjeni proizvoda odnosno usluga kao rezultata rada.

Dimenzija ličnosti — izražava se u društvenoj ulozi koja se obavlja obavljanjem nekog zanimanja u određenom društvenom sistemu, i s tim u vezi nastajanjem razlika u značaju, dru-

5 P. Naville: U susret automatiziranom društvu. Školska knjiga, Zagreb, 1979., str. 149.

6 G. Schneider, P. Lorentz: Grundlegende Aspekte und Tendenzen der perspektivischen Entwicklung der Facharbeiterberufe in der DDR. Forschung der sozialistischen Berufsbildung, Berlin, 3/1978.

štvenoj nadoknadi i ugledu između različitih zanimanja.⁷

Prilikom izrade dosadašnjih nomenklatura i klasifikacija zanimanja, dominirao je **funkcionalno — tehnički pristup** koji je ograničen na uzimanje podataka o vrsti poslova i načinu njihovog obavljanja, a zanemaruje druge komponente koje utječu na konstituiranje jednog zanimanja. To su: stručna sprema, neophodne psihofizičke i intelektualne sposobnosti, proizvodni odnosi u kojima se zanimanje pojavljuje, odnosno socijalna dimenzija, status zanimanja.

Na nedostatke takvih klasifikacija ukazivao je još šezdesetih godina Vojin Milić⁸.

Klasifikacije što polaze od »vrste posla« i načina njihovog obavljanja kao osnovne karakteristike zanimanja a da o sadržaju zanimanja zaključuju po anketnoj izjavi o nazivu zanimanja s nekim zanimanjima, formalistički uključuju u iste elementarne klasifikacijske jedinice osobe koje stvarno obavljaju različita zanimanja. Nazivi zanimanja, zbog neznatnih razlika koje prilikom prikupljanja podataka nije gotovo uopće moguće kontrolirati nisu pouzdana osnova za zaključivanje o njihovom stvarnom profesionalnom sadržaju. Također treba uzeti u obzir činjenicu da kod ljudi postoji težnja da »dotjeraju« naziv svojeg zanimanja. »Podatak o formalno shvaćenjima vrsti poslova nije dovoljan čak ni za bolje rasvjetljavanje funkcionalno —

tehničke strane društvene podjele rada, jer je za tu svrhu neophodno obavještenje o stručnosti zanimanja⁹. U tim su se klasifikacijama zanimanja najčešće razvrstavala u osam grupa:

- poljoprivrednici i srodni radnici;
- rudari, industrijski srodni radnici;
- radnici u trgovini;
- radnici u uslugama;
- osoblje zaštite;
- upravni administrativni i srodni radnici;
- rukovodeće osoblje;
- stručnjaci i umjetnici.

U samoj podjeli i nazivima zanimanja krije se mnoštvo stereotipa.¹⁰ Ne razlikuje se zanimanje i položaj u zanimanju — na primjer, rukovodioci se ne vezuju uz određene djelatnosti, već se izdvajaju kao da su to nekakve apstraktne kategorije iz kojih se brišu konkretni poslovi i zadaci. Miješaju se klasični zanati, složena industrijska zanimanja i jednostavna zanimanja. Na primjer, u »Priručniku o zanimanjima« kod »proizvođača konzervi« kao zasebna zanimanja spominju se »prerađivač povrća«, »prerađivač voća« te »prerađivač voća i povrća¹¹. Moglo bi se spomenuti još niz sličnih primjera. »Nije onda čudno, kako je konstatirao V. Milić analizirajući ove nomenklature, »što se pomoću takvih klasifikacija u okviru kojih se najčešće objavljuju razni statistički podaci, ne mogu otkriti čišćem obliku mnoge postojeće strukturalne pravilnosti...« u društvu¹².

7 Podaci uzeti iz zbornika radova pod nazivom »Opšta klasifikacija i nomenklatura zanimanja kao osnov za konstrukciju sistema praćenja razvoja zanimanja« (Idejni projekt). Savezni biro za poslove zapošljavanja, Beograd, 1971. str. 86.

8 Vojin Milić: Problemi klasifikacije zanimanja u ispitivanju društvene strukture. Statistička revija, 4/1961.

9 Isto, str. 306.

10 O stereotipima zanimanja vidjeti — Fedor Kritovac: Stereotipi zanimanja i zvanja. U zborniku radova »Problemi i perspektive interdisciplinarnog rada i obrazovanja. »Liber«, Zagreb 1977. str. 229—33.

11 Priručnik o zanimanjima. Isto. Knjiga I str. 125.

12 V. Milić, isto.

Definiranje zanimanja

Prema ranijim metodologijama na osnovi kojih su prikupljeni podaci o zanimanjima, zanimanje je određeno kao **»vrsta poslova koje pojedinac obavlja radi stjecanja sredstava za život, a na koje troši najveći dio svog redovnog radnog vremena«**.

Ta definicija zanimanja prihvaćena je u metodologiji popisa stanovništva 1953. godine i od tada se primjenjuje u svim statističkim istraživanjima, pri utvrđivanju nomenklature i klasifikacije zanimanja iz 1961. i 1963. godine, pri popisu stanovništva 1953, 1963. i 1971. godine, te u radu na pripremi »Priručnika o zanimanjima«.

Nastala je pod utjecajem definicije u međunarodnoj standardnoj klasifikaciji zanimanja što je izrađena pri Međunarodnom birou rada.

Izraz je tehničko — tehnološke orijentacije u istraživanju zanimanja na čije smo nedostatke prethodno ukazali. U određivanju zanimanja polazi se od »vrste posla«, što je uopćeno određenje i omogućuje da se zanimanje odredi veoma široko ili veoma usko, pa dolazi do preklapanja zanimanja i radnih mjesta — tzv. »razmrvljena zanimanja«. Takva zanimanja mogu postojati samo unutar određene radne organizacije i to samo dotle dok u njoj postoji određena organizacija i određena unutrašnja podjela rada. Danas, pri čestim promjenama i prestrukturacijama unutar proizvodnje i drugih djelatnosti, ljudi s takvim zanimanjima ostaju bez posla. Ta je pojava poznata pod nazivom strukturalna nezaposlenost.

U spomenutoj definiciji zanimanja dominantan kriterij je »obavljanje poslova u cilju stjecanja sredstava za

život«, što odgovara uvjetima postojanja najamnog rada.

S obzirom da o tome kako određujemo zanimanje, ovisi konstituiranje cjelokupne nomenklature i klasifikacije zanimanja, prilikom sadašnje izrade nastojalo se prevladati spomenute negativnosti.

Nov pristup problematici zanimanja izražen je i u definiciji po kojoj je zanimanje, **»skup tehnološki i organizaciono srodnih i međusobno povezanih reprezentativnih poslova i radnih zadataka bez obzira na granu djelatnosti, koji se u relativno trajnim kombinacijama javljaju kao osnova udruživanja rada i stjecanja dohotka pojedinca u različitim organizacijama udruženog rada privrede, društvenih djelatnosti i drugim područjima rada, oji zahtijevaju određena znanja, sposobnosti i vještine.«**¹³

Ta je definicija zanimanja za razliku od dosadašnje kompleksnija, preciznija, izražava mnogodimenzionalno svojstvo zanimanja i samoupravnu ulogu pojedinca.

Umjesto »vrste poslova« određuje se »skup tehnološki i organizaciono srodnih i međusobno povezanih reprezentativnih poslova i radnih zadataka bez obzira na granu djelatnosti«, što upućuje na snimanje i analizu poslova, tj. empirijsko prikupljanje podataka na osnovi kojih se analitičko — sintetičkim putem konstituiraju zanimanja. To znači da se opseg zanimanja nastoji odrediti na optimalnoj razini — ne previše uopćeno da se ne izgubi konkretan sadržaj poslova ali ne ni preusko, čime bi se ponovilo dosadašnje ostajanje unutar radnih mjesta, odnosno organizacije rada kakva postoji unutar pojedinih organizacija udruženog rada.

¹³ Jedinствена методологија за израду нomenclature zanimanja. Образовање и рад, бр. 1/1982., стр. 30.

Ključni elementi definicije u metodologiji su određeni na sljedeći način:

Radni zadatak — »sadržajno zao-kružena, vremenski i prostorno definirana (ograničena) faza radnog procesa« — npr., realizacija jednog nastavnog sata, prijevoz tereta kamiona iz jednog mjesta u drugo itd.

Poslovi — »sadržajno istorodne operacije koje prate realizaciju različitih radnih zadataka« — npr., demonstracija slike, upravljanje vozilom itd.

Za senzorne, mentalne i psihometričke sposobnosti u metodologiji je spomenuta 35 određenja.

Uz sve prednosti te definicije, ipak joj se može prigovoriti npr, da se pojedinac ne osposobljava za obavljanje određenog zanimanja samo zato da bi udružio rad i stjecao dohodak, već i da bi realizirao svoje sposobnosti. Treba napomenuti da sekao element definicije pojavljuju sposobnosti, vještine i navike ali tako da se njihov smisao sužava na preduvjet za udruživanje rada i stjecanje dohotka.

Pretpostavljamo da će se u daljnjem praćenju razvoja zanimanja definicija u tom smislu proširiti.

Posljedice nepostojanja jedinstvenog sistema zanimanja.

U našoj zemlji statistička klasifikacija zanimanja dugo je bila jedini razvijeni sistem razvrstavanja zanimanja. Institucije koje su se bavile problemom plasifikacije zanimanja bile su Savezni zavod za statistiku i Savezni komitet za rad, zdravstvo i socijalnu zaštitu.

Istraživanja zanimanja koja je obavljao Savezni zavod za statistiku imala su uske i ograničene domete, jer su bila podređena isključivo zahtjevima popisa, pri čemu je izrađeni spisak zanimanja služio kao instrument popisa.

Osim toga, objektivni uvjeti u kojima su se izrađivale prve nomenklature i opisi zanimanja, nisu omogućavali da se postave složeniji zahtjevi ni u pogledu sadržaja opisa niti u pogledu obuhvatnosti svih zanimanja — nedostatak analitičara zanimanja, krtkoća rokova u kojima su se izrađivale, nedovoljna razgraničenost djelatnosti (prva jedinstvena klasifikacija djelatnosti izrađena je tek 1976. godine) i drugo.

Snimalo se postojeće stanje bez analitičkog raščlanjivanja poslova koji spadaju u opseg jednog zanimanja, zanimanje se identificiralo s radnim mjestom, nisu se obavljala neophodna istraživanja uvjeta i načina rada ni odgovarajućih zahtjeva za uspješno obavljanje zanimanja. Zajednički nedostaci tih opisa su nepotpunost, nedovoljna pouzdanost i nereprezentativnost za zanimanja na koje se odnose, o čemu je već ranije bilo riječi.

Takve nomenklature zanimanja nisu pružale osnovu na kojoj bi se izradio jedinstveni sistem zanimanja. Stoga se to pojavljuje kao stalni i aktualni zadatak i dugogodišnji problem u Saveznom komitetu za rad.

Posljedice do kojih je došlo zbog toga što nagli industrijski poslijeratni razvoj nije pratio jedinstveni sistem zanimanja kao dokumentacijska osnova za jednoznačno sporazumijevanje između organizacija udruženog rada i drugih institucija su sljedeće:

- nered u određivanju zanimanja — izrađivale su se različite nomenklature zanimanja, za pojedine djelatnosti, za pojedine republike i pokrajine, za pojedine OUR-e i sl., po desetak različitih metodologija;
- nekomparabilnost industrijskih i drugih sistema u istoj grani djelatnosti a naročito među različitim granama djelatnosti — u ovakvim uvjetima otežan je prijelaz ljudi iz

- jednog OUR-a u drugi, iz jedne republike ili pokrajine u drugu. Tako, na primjer, jednog vozača lokomotivne nije moguće posredovati iz SR Slovenije u SR Srbiju jer se u Sloveniji obrazovanje takvih profila kadrova završava na IV stupnju složenosti a u Srbiji na V;
- pod utjecajem nagomilanih razlika u oblasti rada povećavale su se razlike u odgojno — obrazovnim sistemima i generirale ih;
 - zanemarivanje korelacije između složenosti poslova i osposobljenosti za obavljanje tih poslova — u razdoblju do donošenja ZUR-a visina osobnog dohotka određivala se prema visini i kvalifikaciji za radnike ili prema školskoj spremi za administraciju i stručnjake, bez obzira na stvarnu složenost poslova koje je pojedinac obavljao, jer objektivni kriteriji za određivanje složenosti poslova nisu postojali. Takvi uvjeti izazivali su bujanje internog priznavanja kvalifikacija i školske spreme.

Novi metodološki pristup izradi nomenklature zanimanja i organizacija izrade

Na pokretanje postupka za izradu nove, jedinstvene nomenklature zanimanja u SFRJ prisiljavali su slijedeći razlozi:

- nepostojanje jedinstvenog sistema zanimanja za cijelu zemlju;
- manjkavosti postojećih nomenklatura zanimanja;
- zahtjevi prema zanimanjima koji proizlaze iz suvremenog načina proizvodnje.

Izrada jedinstvene nomenklature, klasifikacije i opisa zanimanja pokrenuta je potpisivanjem »Društvenog dogovora o jedinstvenim osnovama za klasifikaciju zanimanja i stručne spreme«, u lipnju 1980. godine¹⁴.

Budući da nikakav sistematski rad na noemnkaturi zanimanja i praćenju razvoja zanimanja nije provodjen, te s obzirom na nov pristup tom problemu, čitav posao trebalo je početi »ab ovo«.

Način izrade i svrha klasifikacije zanimanja izvedena je iz cjelokupne društvene orijentacije da pojedinac u društvu postane samoupravljač, što znači da povezan i združen s ostalim pojedincima preko organizacija udruženog rada ovlađa uvjetima i rezultatima svoga rada i razvoja svoje životne sredine.

Izrada nomenklature temelji se na istraživanju konstitutivnih elemenata zanimanja u organizacijama udruženog rada. Analizu rada obavljaju neposredni sudionici radnih procesa na koje se zanimanja odnose, uz stručnu pomoć i metodološko vođenje od strane stručnjaka zaduženih za rad na projektu. Predstavnici timova koji su u organizacijama udruženog rada analizirali poslove, sudjeluju konstituiranju zanimanja na osnovi prikupljenih podataka i ostalih relevantnih elemenata, kao što su: očekivane promjene u tehnologiji i organizaciji rada, transformiranje postojećih »razmrvljenih« zanimanja u kompleksnije cjeline, formiranje novih zanimanja ukoliko potrebe za njima postoje, traženje adekvatnog naziva za zanimanje (prema kriterijima koji su iskazani u metodologiji) itd.

¹⁴ Društveni dogovor su potpisali: Skupština SFRJ, skupštine SR/SAP, Vijeće Saveza sindikata Jugoslavije i vijeće saveza sindikata republika i pokrajina, Privredna komora Jugoslavije i privredne komore republika i pokrajina, republičke i pokrajinske samoupravne interesne zajednice odgoja i usmjerenog obrazovanja te republičke i pokrajinske samoupravne interesne zajednice za zapošljavanje.

Stručni nosioci rada na nomenklaturi zanimanja u pojedinim republikama i pokrajinama su zavodi za prosvjetno — pedagoške službe ili zajednice za zapošljavanje, te Savezni zavod za statistiku i Savezni komitet za rad, zdravstvo i socijalnu zaštitu.

Treba napomenuti da je empirijskom prikupljanju podataka o zanimanjima prethodilo teorijsko osmišljavanje projekta i izrada metodologije. Na tome su radili stručnjaci iz svih stručnih organa, organizacija i zajednica zaduženih za rad na projektu. Uz literaturu koja postoji o tim problemima koristila su se pretežno empirijska iskustva na izradama nomenklatura kod nas i u svijetu, jer su ti problemi teorijski slabo obrađeni.

Nakon što su izrađene teorijske osnove i metodološki principi za izradu nomenklature zanimanja s instrumentarijem za utvrđivanje složenosti poslova, o njima je bila provedena rasprava u već spomenutim stručnim organima, organizacijama i zajednicama. Vijeće Saveza sindikata Jugoslavije organiziralo je savjetovanje kojem je prisustvovalo 180 sudionika. Sto i pedeset ih je bilo iz OUR-a u kojima su se kasnije prikupljali podaci o zanimanjima. Primjedbe i prijedlozi koji su stigli iz republika i pokrajina i s tog savjetovanja korištene su u doradi metodologije. Po dovršavanju metodologije i instrumentarija, bila je organizirana eksperimentalna provjera instrumentarija.

Provjera je obavljena u SR Hrvatskoj u INI — rafineriji nafte u Sisku i u Centru odgoja i usmjerenog obrazovanja za elektroniku, preciznu mehaniku i optiku »Ruđer Bošković«, Zagreb, u SR Srbiji u SOUR-u »Prva iskra« u Bariću i u SR Makedoniji u RO »Palast turist« u Skopju.

Rezultati istraživanja potvrdili su validnost instrumenata za analiziranje i prikupljanje podataka o poslovima i radnim zadacima, uz manja poboljšanja što je trebalo napraviti.

Prilikom podjele zaduženja republikama i pokrajinama az izradu nacrtu nomenklature zanimanja po gramama djelatnosti, naša je Republika

između 121 djelatnosti, koliko ih ima prema jedinstvenoj klasifikaciji djelatnosti, zadužena za izradu nacrtu u 31 djelatnosti. Početkom 1982. godine održani su instruktivni seminari za analitičare zanimanja za većinu organizacija koje su ušle u reprezentativni uzorak za popisivanje i analiziranje poslova. Odabrana je 191 organizacija udruženog rada prema kriterijima tehničko-tehnološke razvijenosti rada, iskustvima i rezultatima na ranijim izradama nomenklatura zanimanja, te prema kompletiranosti kadrovima koje je trebalo uključiti u rad na nomenklaturi zanimanja.

Popisivanje i analiziranje poslova i radnih zadataka u organizacijama udruženog rada reprezentantima većim dijelom je završeno u 1982. godini. Međutim, nacrti nomenklature zanimanja koji se izrađuju na osnovi popisa i analize poslova u OUR-ima, nisu se mogli zatvoriti jer se iz svake djelatnosti poneka organizacija nije odazvala ili je radila usporenim tempom. Takvih organizacija bilo je ukupno 27. Među razlozima za neuključivanje ili usporen rad bili su: raspadanje timova što su već počeli raditi tako da se u taj posao moralo uvoditi nove ljude, otežani uvjeti proizvodnje, prinudne uprave, zauzetosti drugim poslovima, nerazumijevanje od strane rukovodećeg osoblja i neizlaženje u susret ljudima koji su bili zaduženi za popisivanje i analiziranje poslova (nisu oslobođeni dijela svojih redovnih radnih obaveza ili ako su radili prekovremeno, nije riješen problem financiranja njihova rada) i sl. Povrh svega toga trajno je prisutna neizvjesnost financiranja tog projekta u stručnoj organizaciji zaduženoj za vođenje tih poslova.

Slični problemi pojavljivali su se i u drugim republikama i pokrajinama. Zbog svega toga došlo je do kašnjenja

i prolongiranja rokova za završavanje nacрта nomenklature zanimanja koji su prema »Društvenom dogovoru« trebali biti gotovi do kraja 1982. godine, a izrađeni su u drugoj polovici 1983. i početkom 1984. godine.

Sada su u toku postupci usaglašavanja izrađenih nacрта preko Privredne komore Jugoslavije. U prvoj etapi usaglašavaju se nacrti s organizacijama udruženog rada iste djelatnosti u drugim republikama i pokrajinama a nakon toga će se obaviti usuglašavanje odnosno pročišćavanje nacрта između različitih grana djelatnosti. Rok za dovršetak postupka je kraj 1984. godine. U isto vrijeme počinje se s izradom opisa zanimanja za djelatnosti koje su usuglašene.

Novost nomenklature zanimanja izražena je u metodologiji po kojoj se izrađuje. Nastoji se respektirati sve bitne dimenzije sadržaja zanimanja: organizacijska, tehničkotehnoška i dimenzija ličnosti. Zanimanje se nastoji identificirati u njegovoj kompleksnosti, za razliku od dosadašnjih statističkih klasifikacija koje su stavljale težište na organizacijski i tehničko-tehnoški aspekt zanimanja.

Uvodi se jedinstvena klasifikacija ljestvica zanimanja. Prevladava se podvojenost dosadašnjih klasifikacijskih ljestvica na radnička (NKV, PKV, KV, VKV) i službenička (SSS, VŠ i VSS).

Centralna kategorija u novoj klasifikacijskoj ljestvici je složenost poslova i radnih zadataka na osnovi koje se obavlja stupnjevanje gradacija svih vrsta poslova — od najjednostavnijih, (I stupnja) do najsloženijih (VIII stupanj).

Takvo vrednovanje rada ide za otklanjanjem klasnog pristupa zanimanjima. U kategoriji složenosti poslova integrirana je podjela na fizički i umni rad, odnosno neposredno pro-

izvodni i posredno proizvodni rad. Za svakog pojedinca položaj na klasifikacijskoj ljestvici trebao bi proizlaziti iz složenosti poslova što ih obavlja a ne samo iz stručne spreme.

Sastavni dio metodologije, je kao što je spomenuto, jedinstveni instrumentarij pomoću kojeg se obavlja popisivanje i analiziranje poslova i radnih zadataka prema tehnološkim cjelinama u proizvodnji ili aktivnostima koje predstavljaju zaokruženu organizacijsku cjelinu u neproizvodnim djelatnostima. U upitniku za analiziranje poslova spominju se: 1. identifikacijski podaci, 2. popis svih poslova i radnih zadataka prema redosljedu obavljanja u procesu rada, 3. sredstva za rad — naziv sredstava rada koja se koriste, pogonska energija sredstava za rad, te način rada koji se primijenjuje u njihovom korištenju. 4. materijali, 5. dokumentacija i ostali izvori informacija, 6. proizvodi, usluge, kao i drugi rezultati rada na opisanim poslovima, 7. opis poslova i radnih zadataka, 8. neophodne psihofizičke sposobnosti za obavljanje poslova i zadataka — senzorne sposobnosti, mentalne sposobnosti, psihomotorne sposobnosti, sposobnosti motoričke aktivnosti — za svaku od tih sposobnosti prethodno su date skale za njihovo utvrđivanje, 9. uvjeti rada i radne okoline, 10. spol, 11. posebni uvjeti i zahtjevi za obavljanje opisanih poslova i radnih zadataka, 12. potrebna znanja, sposobnosti i vještine za obavljanje opisanih poslova i radnih zadataka — posebno u odnosu na predmet rada, na sredstva za rad, na radne postupke te u odnosu na uvjete rada.

Nakon obavljenih analiza svih spomenutih aspekata rada utvrđuje se kategorija složenosti poslova i to prema nekoliko indikatora. U svaki

od indikatora spominju se odgovarajuća objašnjenja i ponderi.

1. Raznovrsnost i učestalost poslova i zadataka. Iskazuje se opisno i u ponderima na skali od 0,1 0,2 0,4, 0,5 do 1,0.
2. Princip rada. Njime se izražava uloga čovjeka u realizaciji radnog procesa. Iskazuje se opisno i ponderima na skali od 0,2 0,4, 0,6 0,8 do 1,0.
3. Karakter (priroda) poslova i radnih zadataka. Izražava međusobni odnos elemenata radnog procesa: predmeta rada, sredstava rada i načina izvođenja rada. Iskazuje se opisno i ponderima na skali od 0,1 do 1,0.
4. Rješavanje radnih situacija. Odnosi se na radne situacije koje mogu u određenim poslovima biti unaprijed determinirane, predvidljive, pa sve do situacija u kojima se očekuje manja ili veća kreativnost u njihovom rješavanju. Iskazuje se opisno i ponderima u rasponu od 0,1 0,2 0,4 0,7 do 1,0.
5. Posebni zahtjevi rada. Odnose se na posebna znanja, vještine i navike, te posebnu angažiranost u toku rada. Ukoliko se takvi momenti u radu pojavljuju, iskazuju se opisno i numerički na skali od 0,3 0,7 do 1,0.

Nakon toga se odgovarajući ponderi uvrštavaju u formulu za izračunavanje kategorije složenosti poslova: $KS = k_1 \cdot R + k_2 \cdot P + k_3 \cdot KP + k_4 \cdot K + k_5 \cdot PF$

Taj instrument za utvrđivanje složenosti poslova ima cilj da se eliminiraju subjektivnost, proizvoljnost i razni stereotipi u određivanju složenosti poslova, te da se jednim objektivnim, analitičkim putem utvrdi kategorija složenosti.

Uspostavljanje jedinstvenog sistema zanimanja

Ovdje bismo umjesto zaključka iznijeti nekoliko bitnijih odrednica budućeg sistema zanimanja.

Izrada jedinstvene nomenklature, klasifikacije i opisa zanimanja uvjet su za uspostavljanje sistema zanimanja.

Izvorište podataka za konstituiranje i praćenje razvoja zanimanja su rad, znanost, tehnika i tehnologija. To znači da se osim zatečene situacije u radu uzimaju u obzir i očekivane promjene što će se u pojedinim djelatnostima desiti na liniji znanstveno — tehničkog napretka.

Drugi bitan moment u ovom sistemu je relacija između nomenklature zanimanja i odgojno — obrazovnih sadržaja strukturiranih u nastavne planove i programe. Do sada su se nastavni planovi i programi izađivali deduktivnim putem, na osnovi iskustava i znanja pojedinaca o znanstveno-tehnološkim determinatama određene djelatnosti, na nepouzdanim podacima o kadrovskim potrebama i sl.

Može se reći da je tako izrađen nastavni plan i program u velikoj mjeri predstavljao improvizaciju: indikacije za to su zahtjevi za učestalim mijenjanjem i revidiranjem nastavnih planova i programa, miješanjem udžbenika, najčešće bez očekivanih efekata.

Suvremena industrija, između ostalog, pred obrazovanje postavlja zahtjev da preko adekvatnih kadrova utječe na razvijanje i unapređivanje procesa proizvodnje, usluga i drugih djelatnosti, čemu ono još uvijek nije u stanju odgovoriti.¹⁶

¹⁶ To ne znači da obrazovanje treba izgubiti svoju autonomiju, dozirati obrazovne sadržaje prema potrebama koje se projiciraju iz rada, a učenike lišiti izučavanja sadržaja što nemaju nikakve kon-

Izradi nastavnih planova i programa prethodi izrada obrazovnih profila. Nakon završetka nomenklature zanimanja oni bi se trebali formirati tako da postanu dokumentacijska osnova u kojoj su objedinjene informacije iz nomenklature zanimanja i iz znanosti, a nastavno planiranje i programiranje u tom slučaju moglo bi se obavljati na induktivno-deduktivnoj osnovi.

Induktivni put naročito će biti značajan kod zanimanja u proizvodnji i onih koja se vrlo brzo mijenjaju, dok će kod drugih samo potvrditi ono što se ranije dobivalo induktivnim putem.

Kao korisnici nomenklature zanimanja pojavljivat će

se, osim spomenutog obrazovanja i organizacije udruženog rada, između ostalog, zbog izgradnje sistema raspodjele koja se temelji na analitici rada. Zato će se koristiti podaci o složenosti poslova i radnih zadataka ili instrumentarij za utvrđivanje složenosti. Do sada su mnoge organizacije, nakon što od kao reprezentanti bile uključene u izradu nomenklature zanimanja, zadržale ili su samoinicijativno zatražile; njezinu metodologiju u daljnjoj izgradnji analitike rada.

Osim organizacija udruženog rada kao korisnici nomenklature zanimanja pojavljivat će se službe za profesionalnu orijentaciju i zapošljavanje, zavodi za statistiku, zavodi za planiranje i drugi.

Nevenka Lončarić

The Unified Classification of Jobs as a Basis for the Classification System of Professions

SUMMARY

In the article the author shows the different classification systems of professions and the ones which are in use in Yugoslavia. It was shown that the approach to the classification is different according to the type of production and the character of different professions. Different criterias are also very important when classifying professions too. The author concludes that if we want to have a unified systems of classification of professions we have to have first the unified systematization of professions.

Translated by
O. Caldarić

kretno primjene u radu (tzv. »opći sadržaji«) (o tim problemima vidjeti u S. Haladin, *Obrazovanje na raskršnicima*, A. Cesarec, Zagreb, 1983.), jer se čovjek ne obrazuje samo za rad, već za produktivan život u široj zajednici (pojava koja s aspekta skraćanja radnog vremena, automatizacije koja donosi pojednostavljenje radnikove angažiranosti — tzv. »dekvalifikacija rada«, postaje sve prisutnija); stoga mu treba omogućiti što šire i svestranije obrazovanje koje će se nakon obaveznog moći nastaviti kroz cijeli njegov aktivni vjek. Radi se o tome da se pronađu adekvatni modusi takvog obrazovanja.